

Основні напрями діяльності органів юстиції в аспекті євроінтеграційних процесів

Ковтун В. І.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права України
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
вул. Пушкінська, 77, Харків, Україна
orcid.org/0000-0003-0232-540X
v.i.kovtun@nlu.edu.ua

Ковтун М. С.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
вул. Пушкінська, 77, Харків, Україна
orcid.org/0000-0002-4541-2581
m.s.kovtun@nlu.edu.ua

Ключові слова: *Європейський Союз, євроінтеграція, юридична освіта, Міністерство юстиції України, свобода, безпека та юстиція, правоосвітня діяльність, контрольна діяльність органів юстиції.*

Статтю присвячено аналізу правового регулювання та практики діяльності органів юстиції. Акцентовано, що одним із визначальних напрямів діяльності Міністерства юстиції України є юридична освіта, візія якої є спрямованість на підвищення якості юридичної освіти, формування компетентностей, необхідних для розуміння природи і функцій права, змісту теоретичних засад (доктрин), принципів і основних юридичних інститутів, застосування права, а також меж юридичного регулювання різних суспільних відносин. Запропоновані вектори розвитку у сфері освіти, зокрема правоосвітня діяльність Міністерства юстиції України. Здійснено аналіз інституційних новел, пов'язаних із реорганізацією міжрегіональних управлінь Міністерства юстиції України, що нині відбулися шляхом укрупнення вже наявних міжтериторіальних органів. Звернено увагу на зміни статусу Уповноваженого у справах Європейського Суду з прав людини. Окремо досліджено контрольні повноваження Міністерства юстиції України та його органів. Акцентовано увагу на необхідності реформування системи виконання судових рішень. Відзначено, що з огляду на завдання, які стоять нині перед Урядом щодо забезпечення функціонування економіки держави, побудова нової ефективної системи виконання судових рішень має одне із пріоритетних значень. Авторами проаналізовано недоліки, наявні в системі виконання судових рішень, та законотвірчі ініціативи, які мають намір покращити ситуацію в цій сфері.

У статті проаналізовано заходи Міністерства юстиції України, направлені на протидію проявам рейдерства. Акцентовано увагу на тому, що мінімізація таких проявів у нашій державі є важливим завданням для європеїзації України. Однією із ключових реформ у цій сфері нині є перетворення Комісії з розгляду скарг у сфері державної реєстрації на Колегію з розгляду скарг у сфері державної реєстрації. Авторами досліджено позитивні зміни та вказано на низку недоліків у роботі цих органів.

Військова агресія оголила проблеми в різних сферах, зокрема й у царині юстиції. Авторами зроблений висновок, що євроінтеграційні прагнення нашої держави вимагають радикальних реформ. Тож європейські сусіди

чекають від нас скорішого перезавантаження всіх сфер, зокрема й органів юстиції. Перші кроки вже робляться: є проект плану відновлення України, де оголено всі болючі місця сфери юстиції та запропоновано своєрідну «дорожню карту» тих реформ, зокрема сфери простору свободи, безпеки та юстиції Європейського Союзу.

Substantial directions of activity of agencies of justice in the aspect of European integration processes

Kovtun V. I.

*Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Constitution Law of Ukraine
Yaroslav Mudryi National Law University
Pushkinska str., 77, Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0232-540X
v.i.kovtun@nlu.edu.ua*

Kovtun M. S.

*Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Administrative Law
Yaroslav Mudryi National Law University
Pushkinska str., 77, Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-4541-2581
m.s.kovtun@nlu.edu.ua*

Key words: *European Union, European integration, legal education, Ministry of Justice of Ukraine, freedom, security and justice, legal educational activity, control activity of justice agencies.*

The article is devoted to the analysis of legal regulation and practice of the activities of justice bodies. It was emphasized that one of the defining areas of activity of the Ministry of Justice of Ukraine is legal education, the vision of which is to improve the quality of legal education, the formation of competencies necessary for understanding the nature and functions of law, the content of theoretical foundations (doctrines), principles and basic legal institutions, the application of law, as well as the limits of legal regulation of various social relations. Proposed vectors of development in the field of education, in particular, legal and educational activities of the Ministry of Justice.

An analysis of institutional novelties related to the reorganization of interregional departments of the Ministry of Justice, which currently took place through consolidation of already existing interterritorial bodies, was carried out. Attention was drawn to changes in the status of the European Court of Human Rights Commissioner. The control powers of the Ministry of Justice and its bodies were separately investigated. Attention is focused on the need to reform the system of execution of court decisions. It was noted that in view of the tasks facing the Government today to ensure the functioning of the state's economy, the construction of a new effective system for the execution of court decisions is one of the priorities. The authors analyzed the shortcomings in the system of execution of court decisions and legislative initiatives intended to improve the situation in this area.

The article analyzes the measures of the Ministry of Justice aimed at countering manifestations of raiding. Attention is focused on the fact that the minimization of such manifestations in our country is an important task for the Europeanization of Ukraine. One of the key reforms in this area at the moment is the transformation of the State Registration Complaints

Commission into a State Registration Complaints Board. The authors investigated positive changes and pointed out a number of shortcomings in the work of these bodies.

Military aggression exposed problems in various spheres, in particular in the sphere of justice. The authors concluded that the European integration aspirations of our country require radical reforms. Therefore, the European neighbors expect us to restart all spheres as soon as possible, including the judiciary. The first steps are already being taken: there is a draft plan for the recovery of Ukraine, which exposes all the sore spots in the sphere of justice and offers a kind of “road map” for those reforms, in particular, the sphere of the area of freedom, security and justice of the EU.

Постановка проблеми. Одним з основних завдань вітчизняної державно-правової реформи є забезпечення процесу формування моделі нової правової системи, яка була б орієнтована на європейську інтеграцію. Значне місце в реалізації цього завдання відводиться Міністерству юстиції України (далі – Мін’юст) – головному органу в системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує загальнодержавну правову політику, а також відповідну політику за різними напрямками: нотаріату, організації примусового виконання рішень судів та інших органів, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, у сфері правової освіти населення, державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації друкованих засобів масової інформації тощо. У контексті євроінтеграції нашої держави важливим є дослідження правового регулювання діяльності органів юстиції, а також вироблення пропозиції щодо його вдосконалення, зокрема і правоосвітній напрям.

Стан опрацювання. Необхідно відзначити, що в теоретичних дослідженнях адміністративно-правового статусу органів юстиції вивченню окремих напрямів їхньої діяльності приділено не досить уваги. Адміністративно-правові засади діяльності органів юстиції України були предметом дослідження таких учених, як І. Жедінський [1], І. Микульця [2], О. Предместніков [3] та інші. Питанням правового регулювання розвитку простору свободи, безпеки та юстиції у праві Європейського Союзу (далі – ЄС) були присвячені праці І. Діра [4], З. Макарухи [5; 6], В. Муравйова [7]. Проте, зважаючи на розгалуженість напрямів діяльності органів юстиції, постійні зміни законодавства, необхідність узгодження їх із європейськими стандартами, питання діяльності органів юстиції потребують подальших наукових пошуків.

Метою статті є дослідження найбільш актуальних напрямів діяльності Мін’юсту, визначення проблем, які виникають під час реалізації відповідних повноважень органами юстиції, та пошук шляхів їх вирішення, зокрема й у контексті необ-

хідності уніфікації українського законодавства та законодавства ЄС.

Виклад основного матеріалу. В умовах глобалізації та розвитку європейських інтеграційних процесів нового значення набуває загальнотеоретичний дискурс щодо політико-правових явищ, як-от державний суверенітет, засади демократичного врядування й інституційна архітектура держави. Так, у зв’язку з поглибленням співпраці України з Організацією Північноатлантичного договору з метою досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства в цій організації Верховною Радою України було ухвалено Закон України № 2680–VIII від 7 лютого 2019 р. «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)», яким абзац п’ятий преамбули Конституції України викладено в такій редакції: «Піклуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України» [8; 9].

Так, 17 червня 2022 р. Європейська комісія оприлюднила свій висновок, у якому рекомендувала визнати європейську перспективу України та надати нашій державі статус кандидата на вступ до спільноти. У проєкті підготовлених висновків засідання зазначено: «Європейська рада ухвалила рішення про надання статусу країни-кандидата Україні та Республіці Молдова». У ЄС зауважують, що офіційні переговори з кандидатами розпочнуться після виконання ними умов, наведених у висновках Єврокомісії щодо заявок на членство.

Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018–2021 рр. Основною метою Стратегії є утвердження в українському суспільстві свідомої підтримки членства України в Європейському Союзі, інтеграції в європейський економічний, культурний та політичний простір, здійснення процесу внутрішніх реформ і перетворень у бік більш

вільного, справедливого, демократичного, успішного і прозорого суспільства.

Стратегія визначає комунікаційні цілі та цільову аудиторію. Передбачається, що реалізація Стратегії здійснюватиметься спільними зусиллями органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства та бізнесу.

Звернемо увагу на те, що станом на серпень 2022 р. пролонгації або оновлення стратегічних завдань у цій сфері на сайті Мін'юсту відсутні.

Розвиток і утвердження простору свободи, безпеки та юстиції є однією з найважливіших місій сучасного та майбутнього Європейського Союзу. Запровадження єдиної інституційної основи його функціонування – це складний багатетапний процес, який усе ще триває [5, с. 188]. Простір свободи, безпеки та юстиції поступово стає ще одним інструментом впливу права ЄС на правопорядки третіх країн, які межують з організацією. Україна має спільний з об'єднанням кордон, а тому залучення її до простору свободи, безпеки та юстиції відкриває додаткові можливості інтеграції країни до лав Європейського Союзу [7, с. 20].

Одним з основних напрямів діяльності Мін'юсту є юридична освіта [10], візія якої є спрямованість на підвищення якості юридичної освіти, формування компетентностей, необхідних для розуміння природи і функцій права, змісту теоретичних засад (доктрин), принципів і основних юридичних інститутів, застосування права, а також меж юридичного регулювання різних суспільних відносин. Здобувачі юридичної освіти повинні бути готові до захисту прав людини й основоположних свобод, утвердження верховенства права, будучи відданими принципам людської та професійної гідності, справедливості, рівності, неупередженості, незалежності, співпереживання та дотримання високих етичних стандартів.

Політика та діяльність органів юстиції повинна мати спрямування у сфері правоосвітньої діяльності, зокрема, спрямована на реалізацію конкретних завдань: підвищення правосвідомості серед громадян і представників публічної влади та посадових осіб, створення перманентної системи взаємодії громадян з органами юстиції [11], формування прозорої та відкритої (транспарентної) діяльності, розвиток національного «соціального капіталу» з почуттям конституційного патріотизму та національної ідентичності тощо. Основоположними визначаються кроки щодо європейської інтеграції як напряду правоосвітньої діяльності органів юстиції, зокрема: співробітництво між Україною та ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки, імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (Угода про асоціа-

цію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [12]), законодавчі засади адаптації законодавства України до стандартів ЄС, промоція загальнодержавної інформаційної мережі з питань європейського права.

Здійснення контрольної діяльності є важливим напрямом діяльності Мін'юсту та його органів. Так, серед основних завдань Мін'юсту, які визначені в Положенні про Міністерство юстиції України, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228, вагома частина стосується здійснення різних видів контролю. Такі контрольні повноваження також потребують перегляду та вдосконалення. Нижче зупинимося на окремих із них.

Так, зокрема, наші європейські партнери неодноразово вказували на неефективну систему виконання судових рішень.

Необхідність змін наявної системи примусового виконання судових рішень зазначається й у проекті Плану відновлення України за матеріалами робочої групи «Юстиція», що підготовлений у 2022 р. [13]. Необхідність змін у системі виконання рішень і застосування кращих практик ЄС неодноразово наголошувались з боку Європейської комісії, Комітету міністрів Ради Європи. Так, у 2020 р. питання реформи системи виконання судових рішень було включено до умов Макрофінансової угоди між ЄС і Україною. Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) зазначав, що проблема невиконання судових рішень має системний характер, серед причин – недосконалість національного законодавства, мораторії на виконання, відсутність ефективних інструментів виконання. Невиконання або тривале виконання судових рішень є одним зі структурних питань, які стоять на порядку денному Комітету міністрів Ради Європи щодо України, а кількість справ, які перебувають на його контролі, сягнула 635. Значну частину рішень національних судів, які не виконуються, становлять рішення немайнового характеру, винесені проти державних органів та інших суб'єктів владних повноважень. З огляду на завдання, які стоять нині перед Урядом щодо забезпечення функціонування економіки держави, побудова нової ефективної системи виконання судових рішень має одне із пріоритетних значень [13]. Система виконання судових рішень потребує системних змін – від посилення статусу державних і приватних виконавців, удосконалення системи відповідальності за невиконання рішення суду до усунення всіх можливостей для потенційних зловживань [14].

Нині у Верховній Раді України зареєстрований законопроект щодо особливостей примусового

виконання рішень в умовах воєнного стану, Урядом ухвалено низку нормативно-правових актів щодо особливостей примусового виконання рішень в умовах воєнного стану.

Серед новацій, які мають знайти своє втілення в житті найближчим часом, такі: нормативне врегулювання питання обов'язкового підключення й участі банків до інформаційної взаємодії виконавців і банків; забезпечення можливості пред'явлення виконавчих документів за допомогою Єдиного державного реєстру виконавчих документів; запровадження дієвого й ефективного судового контролю за виконання рішень; запровадження ефективної процедури встановлення чи зміни способу або порядку виконання рішень немайнового характеру тощо.

Іншим напрямом реалізації контрольних повноважень є протидія органів Мін'юсту проявам рейдерства. Мінімізація проявів рейдерства в нашій державі є важливим завданням для європеїзації України, поліпшення інвестиційної привабливості нашої країни.

Законом України від 12 травня 2022 р. № 2255–ІХ «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення механізму протидії рейдерству» удосконалено процедуру звернення до Колегії. Проте все ж варто вказати й на низку недоліків у роботі цих органів. Як і Комісія, Колегія залишається постійно діючим консультативно-дорадчим органом при Мін'юсті та його територіальних органах, усі рішення мають затверджуватися наказами міністра чи керівника міжрегіонального управління. По своїй суті такі рішення Колегії мають рекомендаційний характер і відповідний керівник може не погодитись і не підписати розпорядчий акт. Отже, можна казати про надмірну дискрецію у відповідних повноваженнях міністра чи керівника міжрегіонального управління, що, як наслідок, породжує сумніви в об'єктивності та своєчасності розгляду скарг у сфері державної реєстрації.

Доречно вказати на зміни, які відбуваються щодо інституційної діяльності органів юстиції в період дії воєнного стану в Україні. Так, 16 серпня 2022 р. на засіданні Кабінету Міністрів України було схвалено постанову щодо оптимізації системи територіальних органів Мін'юсту з урахуванням викликів, які постали перед Україною внаслідок російської збройної агресії, відповідно до якої 8 територіальних органів було реорганізовано в 4 міжрегіональні управління Міністерства юстиції: Західне, Центральне, Східне, Південне.

Також до вказаних новел оптимізації віднесено той факт, що Кабінет Міністрів України вирішив, що Уповноважений зі справ ЄСПЛ більше не буде водночас обіймати посаду заступника міністра юстиції. Ця інституційна зміна не має суттєвого впливу на зміну загальної компетенції.

Висновки. Беручи до уваги конституційний вектор розвитку України, який виражає підтвердження європейської ідентичності українського народу і незворотності європейського та євроатлантичного курсу України, необхідно імплемувати основні напрацювання в діяльність органів юстиції: нормативну й інституційну складові частини. Війна оголила проблеми в різних сферах, зокрема й у царині юстиції. Євроінтеграційні прагнення нашої держави вимагають і радикальних реформ. Тож європейські сусіди чекають від нас скорішого перезавантаження всіх сфер, включаючи й органи юстиції. Перші кроки вже робляться, ми маємо проєкт плану відновлення України, де оголено всі болючі проблеми сфери юстиції та запропоновано своєрідну «дорожню карту» тих реформ, які мають бути реалізовані.

Дослідження основних напрямів діяльності органів Міністерства юстиції України дозволяє проаналізувати та виокремити наявні проблеми, запропонувати шляхи їх подолання. Безперечно, у цій статті ми не змогли охопити всі напрями роботи органів юстиції, тож дослідження їх буде предметом наступних наукових робіт.

ЛІТЕРАТУРА

1. Желінський В. Реєстраційна діяльність Міністерства юстиції України як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Юридичний бюлетень*. 2019. Вип. 11. Ч. 1. С. 275–280.
2. Микуляця І. Напрями вдосконалення правового регулювання діяльності органів юстиції України регіонального рівня: деякі питання сьогодення. *Право і суспільство*. 2014. № № 1–2. С. 145–149.
3. Предместніков О. Адміністративно-правові засади діяльності органів юстиції України : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2017. 39 с.
4. Дір І. Правові аспекти становлення «простору свободи, безпеки та юстиції» у розширеному ЄС. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Київ, 2007. Вип. 35. С. 559–564.
5. Макаруха З. Правове регулювання розвитку простору свободи, безпеки та юстиції в рамках ЄС: реформи Лісабонського договору 2007 р. *Право України*. 2010. № 11. С. 188–193.
6. Макаруха З. Феномен простору свободи, безпеки та юстиції у праві Європейського Союзу: концептуальна база. *Європейське право*. 2012. № 1. С. 90–96.
7. Муравйов В. Правові засади функціонування простору свободи, безпеки та юстиції Європейського Союзу. *Віче*. 2011. № 10. С. 17–20.

8. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) : Закон України від 07.02.2019 р. № 2680–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#n6>
9. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
10. Проект Концепції розвитку юридичної освіти. URL: <https://minjust.gov.ua/files/genera/2019/08/06/20190806143601-83.pdf>
11. Співпраця Міністерства юстиції з Консультативною місією ЄС щодо Національної стратегії у сфері прав людини. *Бюлетень Мін'юсту України*. 2020. № 3. С. 20–21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2020_3_8
12. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
13. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Юстиція». 2022. *Офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України*. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/justice.pdf?fbclid=IwAR27hYS_k9gNe11zJtZuUZohE63V4liH55daADm9qbOrdvZr1Sh4n-fNiOY
14. Жукровский Я. Не змогли. Або ТОП-10 провалів Міністерства юстиції України. *Українська правда*. 19.07.2021. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2021/07/19/7300969/>

REFERENCES

1. Zhelinskiy V. Reiestratsiina diialnist ministerstva yustytysii ukrainy yak ob'ekt administratyvno-pravovoho rehulivannia [Registration activity of the Ministry of Justice of Ukraine as an object of administrative and legal regulation]. *Yurydychnyi biuleten*. Vyp. 11. Ch. 1. 2019. S. 275–280 [in Ukrainian].
2. Mykuliatsia I.I. Napriamky udoskonalennia pravovoho rehulivannia diialnosti orhaniv yustytysii Ukrainy rehionalnoho rvnia: deiaki pytannia sohoddennia [Directions for improving the legal regulation of the activities of Ukrainian justice bodies at the regional level: some current issues]. *Pravo i suspilstvo*. 2014. № № 1–2. S. 145–149 [in Ukrainian].
3. Predmestnikov, O.H. Administratyvno-pravovi zasady diialnosti orhaniv yustytysii Ukrainy [Administrative and legal principles of activity of justice bodies of Ukraine] : avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk : 12.00.07. MVS Ukrainy, Khark. nats. un-t vnutr. sprav. Kharkiv, 2017. 39 s. [in Ukrainian].
4. Dir I.Yu. Pravovi aspekty stanovlennia “prostoru svobody, bezpeky ta yustytysii” u rozshyrenomu YeS [Legal aspects of the formation of the “space of freedom, security and justice” in the enlarged EU]. *Derzhava i pravo. Yurydychni i politychni nauky*. K., 2007. Vyp. 35. S. 559–564 [in Ukrainian].
5. Makarukha Z. Pravove rehulivannia rozvytku prostoru svobody, bezpeky ta yustytysii v ramkakh YeS: reformy Lisabonskoho dohovoru 2007 roku [Legal regulation of the development of the space of freedom, security and justice within the framework of the EU: reforms of the Lisbon Treaty of 2007]. *Pravo Ukrainy*. 2010. № 11. S. 188–193 [in Ukrainian].
6. Makarukha Z. Fenomen prostoru svobody, bezpeky ta yustytysii u pravi Yevropeiskoho Soiuzu: kontseptualna baza [The phenomenon of the area of freedom, security and justice in the law of the European Union: a conceptual framework]. *Yevropeiske pravo*. 2012. № 1. S. 90–96 [in Ukrainian].
7. Muraviov V. Pravovi zasady funktsionuvannia prostoru svobody, bezpeky ta yustytysii Yevropeiskoho Soiuzu [Legal principles of the functioning of the space of freedom, security and justice of the European Union]. *Viche*. 2011. № 10. S. 17–20 [in Ukrainian].
8. Pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy (shchodo stratehichnoho kursu derzhavy na nabuttia povno-pravnoho chlenstva Ukrainy v Yevropeiskomu Soiuzi ta v Orhanizatsii Pivnichnoatlantychnoho dohovoru) [On making changes to the Constitution of Ukraine (regarding the state’s strategic course towards full membership of Ukraine in the European Union and the North Atlantic Treaty Organization)] : Zakon Ukrainy vid 07.02.2019 № 2680–VIII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#n6> [in Ukrainian].
9. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text [in Ukrainian].

10. Proekt Kontseptsii rozvytku yurydychnoi osvity [Concept project of the development of legal education]. Retrieved from: <https://minjust.gov.ua/files/general/2019/08/06/20190806143601-83.pdf> [in Ukrainian].
11. Spivpratsia Ministerstva yustytsii z Konsultatyvnoiu misiieiu YeS shchodo Natsionalnoi stratehii u sferi prav liudyny [Cooperation of the Ministry of Justice with the EU Consultative Mission on the National Strategy in the field of human rights]. *Biuletен Miniustu Ukrainy*. 2020. № 3. S. 20–21. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2020_3_8 [in Ukrainian].
12. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text [in Ukrainian].
13. Proekt Planu vidnovlennia Ukrainy Materialy robochoi hrupy “Iustytsiia”. 2022. Ofitsiinyi vebсайт Kabinetu Ministriv Ukrainy [Project of the Recovery Plan of Ukraine Materials of the working group “Justice”]. Retrieved from: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/justice.pdf?fbclid=IwAR27hYS_k9gNe11zJtZuUZohE63V4lihS5daADm9qbOrdvZr1Sh4n-fNiOY [in Ukrainian].
14. Zhukrovskiy Ya. Ne zmohly. Abo TOP-10 provaliv Ministerstva yustytsii Ukrainy [They couldn't. Or TOP-10 failures of the Ministry of Justice of Ukraine]. *Ukrainska pravda*. 19.07.2021. Retrieved from: <https://www.pravda.com.ua/columns/2021/07/19/7300969/> [in Ukrainian].